

Petr Beneš

*Kázání
na hoře*

Rozhovory
nad **BIBLÍ**

Vyšehrad

Kázání na hoře

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Petr Vařura / Petr Beneš
Kázání na hoře – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2023

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Rozhovory
nad **BIBLÍ**

Petr Beneš

*K á z á n í
n a h o ř e*

Rozhlasové
rozhovory
o biblickém
textu
vedl s autorem
Petr Vaďura

Vyšehrad

© Petr Beneš, Petr Vařura, 2023
Cover photo © Josef Beránek, 2023

ISBN tištěné verze 978-80-7601-772-6

ISBN e-knihy 978-80-7601-775-7 (1. zveřejnění, 2023) (ePDF)

ISBN e-knihy 978-80-7601-776-4 (1. zveřejnění, 2023) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-7601-777-1 (1. zveřejnění, 2023) (mobi)

Obsah

O jednom setkání.....	9
Kdo je blahoslavený.....	11
<i>Matoušovo evangelium 5,1–12</i>	13
Kdo je ještě blahoslavený.....	30
O soli a světle.....	46
<i>Matoušovo evangelium 5,13–16</i>	46
<i>Matoušovo evangelium 5,17–20</i>	58
Antiteze k přikázání „Nezabiješ!“.....	72
<i>Matoušovo evangelium 5,21–26</i>	73
O cizoložství, sexualitě a rozluce.....	94
<i>Matoušovo evangelium 5,27–30</i>	98
<i>Matoušovo evangelium 5,31–32</i>	112
Váha slova.....	119
<i>Matoušovo evangelium 5,33–37</i>	125
O pomstě a milování nepřátel.....	136
<i>Matoušovo evangelium 5,38–42</i>	137
<i>Matoušovo evangelium 5,43–48</i>	149
Skutky spravedlnosti.....	159
<i>Matoušovo evangelium 6,1–8</i>	161
Modlitba Páně.....	180
<i>Matoušovo evangelium 6,9–15</i>	181
Půst.....	212
<i>Matoušovo evangelium 6,16–18</i>	222
O pečování o život.....	233
<i>Matoušovo evangelium 6,19–34</i>	234
O posuzování druhých.....	264
<i>Matoušovo evangelium 7,1–6</i>	271

O prosbě a hledání	285
<i>Matoušovo evangelium 7,7–12</i>	285
Koho Kristus zná a koho ne	310
<i>Matoušovo evangelium 7,21–23</i>	310
<i>Matoušovo evangelium 7,24–29</i>	327
Ediční poznámka	333

O jednom setkání

V prosinci roku 2022 jsme se s Petrem Benešem sešli na svatbě. Vdávala se jedna členka tachovského sboru Evangelické církve metodistické. Svatba probíhala v pražském chrámu Nejsvětějšího srdce Páně na Vinohradech, kde působí Petr Beneš jako kaplan. Ten také předsedal liturgii a uzavíral sňatek, já jsem kázal. V kázání jsem citoval úryvek z knihy Josefa Holečka *Naši*. Je to pozoruhodná dvanáctisvazková epopěj z jihočeského venkova. Po kázání Petr prozradil, že mezi příbuznými nevěsty je přímý pokrevní potomek Josefa Holečka, jehož rodina stále bydlí ve Stožicích v tom statku, kde se spisovatel narodil. O tom jsem neměl samozřejmě ani potuchy.

Myslím, že tahle historka je příznačná. My jsme se s Petrem Benešem dlouho neznali, ale když jsme začali spolupracovat, s údivem jsme zjišťovali, co všechno máme společné. Oba jsme studovali literaturu, oba působíme jako duchovní. Oba literaturu milujeme a pokládáme četbu za nedílnou součást života. Oba čteme podobně Bibli, oba máme přibližně stejný pohled na společnost a politiku. Nemohu mluvit za Petra, ale mě jeho osobnost velmi obohacuje.

Na začátku našeho přátelství byla společná práce – Petr byl mým hostem v rozhlasu a v televizi. Natáčeli jsme pro Rádio 7, pro Český rozhlas Vltava a také jsme odvysílali několik pořadů v TV Noe. A protože není mnoho kněží, s nimiž bych si tak rozuměl jako s Petrem, zatoužil jsem po tom, abychom spolu udělali něco pořádného – nejlépe rozhlasový seriál výkladů nějakého biblického textu. A protože jsem připravoval pro Rádio 7 pořad *Ke kořenům*, jehož stopáž byla 45 minut (a za tu dobu už se dá leccos vysvětlit), navrhl jsem Petrovi, že natočíme seriál výkladů Horském kázání. Stalo se a pořady byly odvysílány. Zdálo se mi, že se dílo zdařilo, a proto

jsem nabídl nakladatelství Vyšehrad, že z tohoto seriálu uděláme knihu. To jsem však netušil, jak je Petr pečlivý a že to vůbec nebude snadné. Jednotlivé kapitoly, jež tvořily přepsané texty rozhlasových relací, velmi důkladně přepracoval, takže vzniklo dílo mnohem závažnější a aktuálnější, než byl původní rozhlasový seriál.

Příprava knihy trvala dlouho, než jsme se dopracovali k finální verzi, kterou teď předkládáme čtenářům.

Knihu bych chtěl věnovat Jakubu Demčovi, studentovi teologie a svému adoptivnímu synovi, který se v době přípravy rukopisu stal součástí naší rodiny.

Petr Vaďura

Kdo je blahoslavený

V této knize se budeme zabývat souborem Ježíšových řečí, který se nachází ve třech kapitolách Matoušova evangelia a obecně se nazývá Kázání na hoře nebo také Horské kázání. Co to je za text?

Je to nejrozsáhlejší z pěti Ježíšových řečí obsažených v Matoušově evangeliu. Tento text byl sestaven z různých Ježíšových výroků tak, aby vyjádřil základní poselství Matoušova evangelia. To zní: Ježíš je Syn Davidův, jeho učení není zrušením, ale naplněním židovského Zákona. Toto naplnění se přitom neprojevuje vnějším zachováváním příkázání, ale jejich tvůrčí aplikací v životě. Není to tedy text v první řadě úkolující, který by říkal: „Měli byste.“ Spíš konstatuje: „Tak a tak se žije v Božím království.“ Příkladem takového života je Ježíš, který však podobně umožňuje žít i tomu, kdo jej do svého života přijal.

Jako instrukce by byl tento text hodně demotivující, neboť při jeho četbě nás okamžitě napadá, že podle něj nikdo jednat nedokáže. I když suverénnějšími čtenáři by mohlo být Horské kázání naopak chápáno jako dráždivá výzva k morálnímu hrdinství: Já to přece dokážu! Zde však platí: Dokázal to Ježíš, ale ne jako nějaký antický hrdina, nýbrž jako Boží Syn. Navíc nejde o nápadné hrdinské skutky, ale o poctivý, vnitřně krásný život. Po nás se nechce, abychom vynakládali veškeré úsilí na splnění požadavků tohoto kázání, nýbrž abychom vytvořili vztah – jedinečný, nový vztah k Bohu. Tím je nám nabídnuta možnost žít nově, z Boží síly, z milosti. Kázání na hoře odhaluje možnosti, jež má člověk, který takto z milosti žije. To je důležité.

Text Horského kázání působil v dějinách různě, protože byl vykládán z rozličných hledisek. Někdy byl použit jako podklad pro vytvoření jakéhosi utopického království vyvolených, jindy byl

zbaven své síly tím, že byl převeden v systém kazuistických pravidel správného života. Býval také brán jako krásná, nadnesená, ale na zemi neuskutečnitelná realita. Proto byl život podle něj přenesen do eschatologické věčnosti. Pro nás je zásadní si uvědomit, že se jedná o evangelní řeč. Znamená to, že v ní má být přítomna dobrá zpráva, tedy zpráva uzdravující a performativní, tvarující nový život. Tento text tedy lze chápat i jako jakýsi „výklad“ ovoce Ježíšova života a činů, zejména jeho utrpení a vzkříšení. Můžeme jej však brát i jako zjevení síly darovaného Ducha svatého, která se plně projevuje tím, že lidský život směřuje k věčnosti, tedy k Božímu soudu a k Ježíšovu příchodu ve slávě.

Když srovnáme teologické koncepce dvou podobných Ježíšových kázání, které se nacházejí v Matoušově Kázání na hoře a v Lukášově Kázání na rovině, vidíme vedle mnoha shod také poměrně velký rozdíl. V čem je specifikum matoušovského podání?

Oba evangelisté čerpají ze stejného pramene, ale zároveň používají i své vlastní zdroje. U Matouše je specifické zaměření na židokřesťany, tedy primárně na lidi pocházející tak jako Ježíš ze židovství. Ježíš je zde Synem Davidovým a záměrně je zdůrazněna souvislost jeho učení se Zákonem. Jasně se zde říká, že jde o naplnění Mojžíšova Zákona, nikoli jeho zrušení. To vše zná i Lukáš, nicméně oproti Matoušovi uvažuje mnohem víc univerzalisticky. Je zaměřen na Ježíšovo poselství všem lidem. Matouš tento prvek Ježíšova působení ukazuje jinak. Lukáš se obrací spíš na přirozenost každého člověka a na jeho chování v praktickém životě. Vychází ze společného určení všech lidí a jejich vzájemné provázanosti. Odtud pramení i sociální důraz jeho evangelia. Proto jsme u něj také víc ve víru každodenního života s jeho stíny a záporů i s jeho skutečnými sociálními problémy.

Někdy se Kázání na hoře přirovnává k Mojžíšovu kázání v situaci, kdy sestupuje z hory a přináší lidu Izraele desky Dekalogu. Proč?

To je nepochybně redakční záměr, který souvisí s oním naplněním Zákona. Podobnost se scénami z knihy Exodus je dána už samotnou horou. Ježíš je zde jakoby novým Mojžíšem. Zároveň

je však někým mnohem větším, protože na rozdíl od Mojžíše nepřináší jen to, co mu řekl Bůh, nýbrž sám Boží slovo vykládá, a to s nebývalou autoritou, vlastně sám je výkladem Božího slova. Podobnost s předáním Desatera je však ještě hlubší. Čtenáři má dojít, že zde jde o zjevení Boha a jeho vůle. Navíc je zde odhalen dar jeho milosti, jež nás zavazuje k určitému způsobu života. Teprve jím pak věrohodně vyjadřujeme svůj vztah k Bohu.

V rámci Kázání na hoře se teď budeme zabývat blahosladenstvími:

Matoušovo evangelium 5,1–12

Když spatřil zástupy, vystoupil na horu, a když se posadil, přistoupili k němu jeho učedníci. Tu otevřel ústa a učil je: „Blaze chudým v duchu, neboť jejich je království nebeské. Blaze těm, kdo pláčou, neboť oni budou potěšeni. Blaze tichým, neboť oni dostanou zemi za dědictví. Blaze těm, kdo hladovějí a žízní po spravedlnosti, neboť oni budou nasyceni. Blaze milosrdným, neboť oni dojdou milosrdenství. Blaze těm, kdo mají čisté srdce, neboť oni uvidí Boha. Blaze těm, kdo působí pokoj, neboť oni budou nazváni syny Božími. Blaze těm, kdo jsou pronásledováni pro spravedlnost, neboť jejich je království nebeské. Blaze vám, když vás budou tupit a pronásledovat a lživě mluvit proti vám všechno zlé kvůli mně. Radujte se a jásejte, protože máte hojnou odměnu v nebesích. Stejně pronásledovali i proroky, kteří byli před vámi.“

Ježíš nekáže zástupům, ale oslovuje pouze své učedníky. Je tento detail důležitý?

Kázání na hoře bývalo někdy vykládáno jako text určený lidem, kteří jsou Ježíši „blíž“, což mohou být třeba ti, kdo se mu zasvětili v řeholním životě. To mělo dvojí negativní dopad: předně to mohlo vést (a někdy také vedlo) ony zasvěcené k pocitu výlučnosti, na druhou stranu to vyvolávalo u „nezasvěcených“ jakýsi úlevný alibismus. Mohli nabýt dojmu, že toto kázání nemohou, ba ani nemusí naplnit sami. Jenomže ten text se týká všech, bez jakéhokoli odlišení.

Matouš scénu uvádí jinak než Lukáš, neboť ten zmiňuje učedníky i velký zástup lidu a říká, že ti všichni přišli, aby Ježíše slyšeli. Matouš líčí, jak Ježíš z hory hledí na zástupy, zatímco jeho učedníci

k němu přistupují. Nesmíme zapomenout na symbolický smysl této scény, o níž jsme se už zmínili: Dvanáct učedníků vyvolává představu dvanácti izraelských kmenů, přičemž Ježíš zde vystupuje jako Syn Davidův. V tomto smyslu mají učedníci výsadní postavení. Když však jdeme v paralele dál, uvědomíme si, že Izrael má poznáním Boha sloužit celému stvoření. Jsou-li tedy učedníci Ježíši blíž a naslouchají mu zblízka, pak se tak děje jen proto, aby následně ostatním předali to, co zde získali. Pro mě není rozdíl mezi učedníky a zástupy tolik důležitý. Vždyť v církvi jsme učedníky všichni. Převedu-li to tedy do pastorační situace církve, není v oblasti života z Boží lásky a podle Božího Zákona rozdíl mezi knězem a tzv. laikem. Všichni jsme pokřtěni v Krista a Boží slovo platí v plnosti pro každého z nás. Rozdíl je pouze ve funkci, nikoli v kvalitě.

V jednotlivých blahosladenstvích nacházíme spoustu termínů, které známe ze starozákonních žalmů, jako je spravedlnost, milosrdenství, čisté srdce nebo království nebeské. Je třeba tyto termíny hlouběji zkoumat, nebo na nás má text působit jako celek?

Horské kázání není teologická přednáška a v intencích žánru kázání asi není rozebírat každé slovo. Je zřejmé, že obec, již bylo Matoušovo evangelium určeno, byla v židovských spisech nepochybně více „doma“ než my. Rozuměli i různým detailům, které nám jsou skryty. My ovšem na rozdíl od nich máme v sobě, byť mnohdy i nevědomě, celou tradici výkladu těchto míst. A také jsme zpraveni o tisících pokusech a omylech lidí, kteří se snažili podle tohoto textu nebo v souladu s ním žít.

Už jsme zmínili Kázání na rovině z 6. kapitoly Lukášova evangelia, v němž mají blahosladenství výrazný sociální rozměr. Proti chudým tam stojí bohatí, na jejichž adresu Ježíš říká: „Běda vám!“ Tento rozměr Matoušova verze Ježíšova kázání nemá. Proč?

Nelze říct, že ho vůbec nemá, ale není tak zřetelný. Snad je to způsobeno tím, že u Matouše chybí ono „Běda!“; jež se doslova vryje do našeho svědomí. Pisatel Matoušova evangelia chápe chudobu stejně, jako ji chápou židovská Písma. Chudí v duchu jsou ti, kteří zdědili tu nejecennější zkušenost národa putujícího s Bohem, totiž

že Bůh pomáhá pokorným a zkroušeným srdcem. Tato zkušenost vede až k postavě chudého a trpícího Hospodina služebníka. Jde tedy o výrazně dějinně zakoušené pojetí chudoby člověka vůči Bohu, které však touto svou prožitou jedinečností jde tak hluboko, že se týká celého života a všech lidí. Přitom se nejedná o abstraktní nebo gnómičnou moudrost, jak se objevuje v různých druzích orientální mudroslovné literatury, nýbrž o konkrétně prožitou zkušenost, která právě proto, že je prožitá, může být věrohodně předávána druhým. Jde o základní postoj člověka před Bohem, postoj přijímajícího, obdarovaného, ale také toho, kdo je schopen přijmout dar a radovat se z něho. Zároveň jde o postoj vědomé chudoby ve prospěch druhých. Takový člověk se umí zřítci dokonce i svého oprávněného majetku či jiných dober kvůli bližním. Tento postoj vrcholí v chudém Ježíši, jenž se stal chudým pro nás, abychom my z jeho chudoby zbohatli. Vidíme tedy, že ačkoli Matouš není tak sociálně přímočarý jako Lukáš, nic nám neulehčuje. Chudoba v duchu totiž zahrnuje celý život, sociální chudobu nevyjímaje.

Zde se říká, že ten a ten je blahoslavený, neboť se mu dostane něčeho dobrého. Jak se však ten dotyčný stal tím, co je zde oceněno? Ježíš přece neposkytuje návod, neříká: „Buďte chudí v duchu, abyste vešli do Božího království.“ Jak se tedy člověk stane chudým v duchu, plačícím, tichým, milosrdným, působícím pokoj atd.?

Nejprve je třeba pochopit, co znamená pojem blahoslavený. Blahoslavít někoho znamená vyjádřit velkou radost nad jeho stavem či situací. V židovském pojetí je to radost nad tím, jak byl dotyčný obdarován Bohem. Časté je také blahoslavení někoho pro velký počet dětí, především synů. Blahoslavenství tedy konstatuje štěstí člověka, které by se dalo charakterizovat jako stav plného života. V Písmu je takové štěstí vždy spojeno s mimořádnou Boží přízní. Naplnění života znamená obstát před Bohem, dojít k němu, což je ve skutečnosti stav spásy. Blahoslavenými nás tedy může v tomto smyslu učinit jen Bůh sám.

Když Ježíš tvrdí, že jsme blahoslavení, pokud strádáme, jsme pronásledováni, umlčováni apod., nechce tím cynicky tvrdit, že

takové utrpení je krásné. Pokud k nám však v takové situaci mluví, pak ji už jen tímto svým mluvením proměňuje. Vždyť on sám ve svém příběhu do něčeho podobného vstoupil. Proto je v takových chvílích s námi – a spolu s ním i všechna jeho zaslíbení: zaslíbení nové země, radosti bez slz, nepomíjejícího dědictví apod. Proto nemůžeme říci, že jsme blahoslavení za nějaký výkon. Nejedná se ani o žádný úkol, který bychom měli splnit, abychom tím došli blahoslavenství. Je to prostě konstatování stavu. A jak jsem řekl, blahoslaveným není možno být bez Boha. Bůh je s námi v chudobě i v pronásledování. A naplněnými a šťastnými nás činí právě tato jeho přítomnost. Převedeme-li to do dějového jazyka evangelií, můžeme říci, že Bůh nás takovými vidí. Ježíš na člověka pohlédl a jeho pohled už dotyčného formoval, přesněji řečeno: obnovil Boží obraz v něm. A ještě víc než pohled působí takové tvarování člověka v židovské tradici Boží slovo. Už tím, že Ježíš uvedená slova blahoslavenství říká, se děje to, co je jejich obsahem. Něco podobného známe z výchovy dětí. Když dítěti v těžké situaci řekneme: „Jsi dobrý, dokážeš to,“ netvrdíme něco, co se už stalo, ale pomáháme mu, aby zvládlo to, co následuje. Bylo by asi kruté a hloupé přijít k trpícímu a říci mu: „Ty jsi šťastný.“ Ovšem když přijdeme k někomu, kdo se nachází v krajní nouzi, a budeme s ním, a to skutečně – vnitřně, obětavě, empaticky, s úctou a v lásce –, bude jeho situace proměněna touto naší blízkostí. To nosné, co se zde objeví, spočívá ve skutečnosti, že se někdo druhému skrze takové přiblížení důležitým stal. Z jiného úhlu vzato lze říci (a čerpám opět z Ježíšova příběhu, neboť – a na to nesmíme zapomenout – evangelia nelze převést na systém učení), že ve všech takových situacích je s námi Bůh, a proto se s ním můžeme setkat. „Slabí“ bratři a sestry (nebo chceme-li: „chudí“) jsou tedy privilegovaným prostorem přebývání Boha v tomto světě.

„Nouze“ nebo „chudoba“ má dnes mnoho podob. Je známo, že spousta lidí u nás úpí pod tlakem exekucí. V roce 2019 mělo údajně asi šedesát tisíc lidí v České republice víc než deset exekucí. Jenomže ti lidé do toho nespádli bez vlastního přičinění. Oni sami si ty peníze půjčili, utratili je a teď úpí. Příznačné je, že

podle sociologických průzkumů se mnohdy právě z takových lidí rekrutují voliči různých fašistických nebo extremistických stran. Když se pak extremisté dostanou k moci, rozpoutají teror a tito chudí a nuzní se na něm často podílejí. Třeba tak, že větší své bohaté sousedy na kandelábry, jak se to dělo v Rusku po bolševické revoluci. Co s tím?

To nám Horské kázání neříká. Stejně jako celé evangelium ani toto kázání není návodem ke konkrétnímu jednání. Je však zdrojem síly, milosti a moudrosti, přičemž tyto hodnoty můžeme v životě mírně, zato prozíravě uplatňovat. Máme svědomí, dary Ducha svatého, zkušenost, rozum a hlavně (snad) lásku, která také není slepá a naivní.

Přemýšlím, jak ty skutečnosti, které jsi uvedl, souvisí s Horským kázáním. Finančně negramotný člověk nebo volič extremistických stran jistě není šťastný. Naopak, je to nejspíš člověk frustrovaný, deformovaný těžkou životní situací, neúspěchem a vyčleňováním. Když mi toto dojde, mohu na něj hledět se soucitem a pochopením, byť ne se souhlasem. A měl bych si uvědomit i svou jistou vinu: Jak to, že mě má věda, víra a umění nějak více neproměnily, a já jsem obcházel tyto bolavé stavy tisíců lidí? Čím to, že jsem tím, co mě obklopuje a čím se privilegovaně zaobírám, nebyl víc veden ven, k druhým? To jsou těžké otázky a já na ně nemám odpověď. Odpovědí je možná sama bolest a rozpor, který ve mně vznikl. Ten člověk, nad nímž uvažujeme, nebude šťastnější, když mu skočím na jeho sebelítostné řeči a přehlédnu jeho podvody. Jistě, neměl bych na něj být příliš přísný, ale ani blahosklonný. Blahosklonně, přezíravě k jeho chybám, přece nejednám s žádným člověkem, který mi není lhostejný. Ti lidé mnohdy nemají víc než svůj smyšlený příběh a zkoušejí v druhých probudit lítost či soucit. Možná se nám podobají víc, než si myslíme, protože i my na sebe zkoušíme upozornit druhé lidi prostřednictvím různých triků, pravděpodobně mnohem sofistikovanejších, abychom probudili jejich zájem či lítost.

Někdo může o stavu takových lidí prohlásit, že to není ta pravá, požehnaná evangelní chudoba. Ale co když tím požehnaným chudým jsem já? Třeba jen proto, že nevím, jak se zachovat, že nemohu

pomoci všem, ani těm opravdu chudým, ale ani bohatým – třeba jsem v té situaci požehnaný „jen“ tím, že znám Boží slovo.

Ale k odpovědi na tvou otázku: Možná stačí brát ty lidi stejně jako jiné, nebrat si je do úst, nemít snadné vysvětlení, proč jsou takoví, jací jsou, a především jim nestanovovat podmínky, jací by být měli, abychom na ně byli hodní. Oni totiž činí viditelným to, jak se my všichni potácíme nad propastí. A stačí málo, abychom do ní spadli. Možná bychom tyto lidi měli zahrnout do svého světa – třeba jen pozdravem nebo tím, že z nich nebudeme dělat klienty své péče a prostě je necháme být, aniž bychom je soudili. Můžeme s nimi jednat tak, jak bychom jednali s nějakým svým příbuzným, který občas zalže, nebo se zadluží, nebo prostě volí strany, nad jejichž programem jen kroutím hlavou. Můžu s nimi jednat na takové rovině důstojnosti, jakou bych si přál zakoušet od druhých v situaci, kdy sám zalžu nebo se zadlužím.

Boha se týká jakákoli chudoba, i ta pro nás zlá. K blahoslavené chudobě nebude nikdo pozdvižen sociálními plány, nýbrž zprostředkováním Boha jako toho, kdo je přítomen v každé situaci.

A pak je zde další rovina, kterou je třeba zohlednit. Něco o ní vědí misionáři. Misie totiž nemohou hlásat Boha, aniž by se postaraly o lidské potřeby. A zároveň platí, že nemohou saturovat hlad, bídu a nedostatek, aniž by bližnímu nezprostředkovaly svobodný kontakt s Bohem.

Vzpomněl jsem si na italský životopisný film *František z Assisi* od Liliány Cavaniové z roku 1966. To není žádný sladký kýč à la Zeffirelliho *Bratr Slunce, sestra Luna*, v němž sympaták František pobíhá v čistounkém hábitu za slunečního jasu po rozkvetlé louce mezi vlčími máky. U Cavaniové prší a František se brodí se svými bratry blátem, žije uprostřed špíny a v opravdové bídě. Divák z toho filmu doslova cítí zápach. Umím si představit, že takto nějak svatý František se svými druhy opravdu žil. A mohl si za to sám. Ty jsi řekl, že Boha se týká každá naše situace, ale podle mého chápání Bůh nenese za každou naši situaci odpovědnost. František jednal s nějakým přesvědčením a vyšlo mu to. Jenomže to taky vyjít nemuselo.

František si za svou chudobu a nouzi určitě může „sám“, dokonce na tom trvá, že si za to může sám – a určitě by s námi neměnil. Ve svém rozhodnutí byl opravdu velmi pevný, až sebevědomý. On ví, proč koná, jak koná. Jenomže to, co ho k takovému jednání dohnalo, byla láska k Hospodinu, nikoliv láska ke špíně. Dříve než přijal chudobu, poznal Hospodina. A věděl, že aby to poznané neztratil, musí odložit všechno, na čem mu dosud záleželo. Nikdy nestačí se něčeho vzdát, vždy je třeba zároveň něco zvolit, a to něco musí být mnohem cennější než to, co odkládám. Největším pokladem je Bůh sám. Ve srovnání s tímto darem je vše jen rez a špína.

Jenomže to jde ještě dál. Je-li Bůh to nejkrásnější a nejcennější, jsou naše ozdoby, klenoty a zlato směšně bezcenné. Navíc zakrývají Boha. Pak ovšem tím místem, kde může být na světě Bůh vidět, bude to, co je bez moci, to nenápadné, nelákové a chudé. František to měl navíc umocněno tím, jak dramaticky četl Ježíšův příběh a chtěl ho až naturalisticky prožít, z toho vznikla i jeho potřeba vidět Ježíšovo narození ve skutečné stáji a na slámě. Ježíšův (ale ani Františkův) příběh není určen k vnějšímu napodobování. Když budu chodit neupravený, budu pohrdat společností, zavřu se někde daleko od lidí a budu žít v nedostatku, dozajista se jen tím nestanu svatým. Zvláště pokud mi bude chybět láska a mírnost. Pro mě je navíc mnohem těžší duchovně zpracovat své vlastní danosti, pochopit podstatu a žít v souladu s tímto pochopením ve svých podmínkách. Samozřejmě ne tak, aby se mé vnější okolnosti staly jen vyprázdňenou dekorací mého prosperujícího života. Skromnost, jednoduchost, odložení pózy a vnějšího zajištění však prospěje každému. Nezbytný je ovšem kontakt s reálným životem. Náboženské prostředí totiž může být až nechutně umělé. Dbáme asketických pravidel, upejpavě se postíme, ale skutečnost nás děsí. V protikladu s tím František odešel do nejskutečnější skutečnosti a objevil radost.

Dotkněme se teď jednotlivých blahosladenství. První jsme už otevřeli: „Blaze chudým v duchu, neboť jejich je království nebeské.“ Upřesni, co znamená to „chudým v duchu“?

Jeruzalémská bible zde překládá: „Kdo mají duši chudáka“. V té největší hloubce to opravdu znamená ty, kdo nejsou zasyceni

a naplnění ničím stvořeným, ale na své naplnění stále čekají a touží po něm. Na této zemi je chudým v duchu ten, kdo věrně zachovává první přikázání Desatera: „V jednoho Boha věřiti budeš.“ Takový člověk si nezaplňuje to první místo ničím jiným, protože ví, že patří Bohu. Jenomže patřit Bohu je těžké. Často to znamená i určitou vyprázdňenost života, nejistotu, ba i pocit ztracenosti, protože Bůh není snadno uchopitelný našimi kategoriemi myšlení. P. Ondok tomu říkal „kreativní nejistota“. Je tu nějaká potřebnost – já potřebuji Boha a nestydím se za to, není to nedostatek, ale podstatný rys člověka. Důležité přitom je, že nejsem zaplněn sám sebou, nejsem okouzlen sebou, ani svou kariérou, ani svými schopnostmi. Nejsem zaplněn ani přehnanou starostlivostí o své nejbližší, protože ani oni nejsou objekty mé starostlivosti, nýbrž jsou spolu se mnou na cestě k Bohu. Nejsem zcela nasycen ani svou prací, byť by byla zajímavá. Pořád je ve mně prázdné místo, které je privilegovaně určeno pouze Pánu Ježíši. Chudoba v duchu je vlastně synonymem pokory. Pokorný je takový člověk, který si je vědom toho, že nemá sebe sama v rukou, a proto může být obdarován. A právě v tom spočívá podstata oné chudoby v duchu: Že mohu být obdarován, že jdu k Bohu s prázdnými rukama, že ještě umím prosit (přičemž mé prošení není nedůstojné hrbení se, ale vzpřímená pravda o mně a Bohu, má prosba je podstatným vyjádřením mého vztahu k Bohu) a jsem schopen s důvěrou očekávat naplnění od Boha.

Jak s tím potom souvisí zaslíbení, že nebeské království patří právě takovým lidem?

To je ten paradox. Jelikož zde na zemi nemám nic, mohu dostat všechno. Pokud se mé srdce neproměnilo v rezavý kus plechu, neboť přestalo dýchat a strnulo v upnutí se na něco dílčího, má stále schopnost přijmout Boha. Nebeské království nemohu mít či vlastnit jako část svého majetku. Bůh netvoří jen nějakou oblast našeho života, Bůh je životem, možností života jako takového.

Takže nebeské království je šifra pro samotného Boha?

Já bych řekl, že je to šifra pro způsob našeho přebývání s Bohem.

Druhé blahoslavenství zní: „Blaze těm, kdo pláčou, neboť oni budou potěšeni.“ Proč pláčou?

Zde žádný konkrétní důvod pláče uveden není, ale pravděpodobně jde o pláč jako výraz srdce, postoje ke světu, k lidem a k Bohu. Vlastně se zde ještě rozvíjí téma chudoby v duchu. Dokonce se dá říci, že první tři blahoslavenství jsou rozvinutím jednoho tématu: pokory člověka před Bohem. Když to trochu zjednodušíme, můžeme říci, že pláč má dvě podoby:

V té první mohou plakat, protože situace má či situace mých blízkých, světa i přírody je těžká. Mohu oplakávat ztráty a lidské utrpení. Tento pláč vychází z lásky ke světu a lidem, ze soucitu a propojení. Vyjadřuje, že jsme nepozbyli schopnost rozlišovat a že někde v nás je vědomí o tom, jak by věci měly být. Je výrazem i určité bezmoci, hořkého vědomí, že nedokážu vždy pomoci. Projevuje se v něm srdce, které touží po dobru, tuší je, ale vidí, jak je pro mnohé nedosažitelné. Pláču, protože vnímám nějaký nedostatek, nějaké utrpení, protože se mně i druhým něčeho nedostává. Takový pláč odhaluje, že na tomto světě nejsem plně spokojen. Jenomže abych mohl být na tomto světě, bohorovně vyrovnaný, s pusou od ucha k uchu, a to na světě, jaký je, musel bych mít klapky na očích a velmi hrubý filtr na srdci, abych neviděl a necítil, že zde nejenže není ráj na zemi, ale naopak je zde obrovské množství toho, co musí být proměněno. „Svět tak, jak je, nesmí být,“ říkal německý výtvarník Joseph Beuys. Proto také platí, že takto plakat mohou jen tehdy, pokud mám zkušenost a vzpomínku dobra a pokud ve mně zůstala touha po dobru. Taková touha může být až stravující, je-li ubíjena, anebo může směřovat v naději k Bohu. Pak už nejde jen o negativní zkušenost se zlem, ale i o pozitivní zkušenost ještě nenaplněného, ale tušeného dobra.

Druhá podoba pláče je pláč radosti, radosti až neunesitelné. Dar slz měli mnozí svatí. Ty zmínka o Bohu a vědomí Boží přítomnosti naplňovaly doslova přetlakem. V takovém pláči je vše: bída světa, osobní selhání, ale i údiv nad Boží láskou, která je láskou navzdory.

Ovšem nesmíme zapomenout, že kromě pláče existuje i fňukání, sebestředná hysterie, neschopnost snést sebemenší zkrřížení plánů.

To je pláč manipulativní. Jednou z jeho podob je plakání nad sebou, jež je často zbožně nalíčené převelikou kajícíností a pitváním vlastních vin. Takový pláč je k ničemu. Cítíme-li, že k němu máme blízko, nezbyvá než vstát a podívat se na to, co potřebuje bližní.

A pak je zde ještě jedna poloha, tragická: když mě neštěstí, hrůza či bolest udolají natolik, že už nemám ani slzy a plakat mi nelze. Někdy se stává, že v takovém stavu setrvá člověk léta. A pak se jednou stavidla uvolní a výron slz signalizuje začátek proměny, který může být dokonce i návratem k radosti.

Plačícím je slíbeno, že budou potěšeni. Kdy – tady a teď, nebo jednou?

Ráj na zemi nenastane a my musíme projít ještě mnoha zkouškami, které se i podle Bible budou ke konci dějin pravděpodobně stupňovat. Zařídít si neslzávé údolí by znamenalo lhát a zastavit se na cestě. Před Boha přineseme i své jizvy a bolesti. A tam, jak věříme, setře každou slzu z našich očí jeho láska. Nepřipravujme se o tuto útěchu. Víím, že mnohdy bylo křesťanství správně kritizováno, že přehlíží bolesti tohoto času s odkazem na věčnost. Jenomže abych se mohl věnovat práci pro tento svět, musím mít živou naději, že to, co přijde, bude krásné. Navíc aby měl Bůh co osušovat, musíme mu své slzy přinést. Onu věčnou radost proto nelze zažít bez spolucítící angažovanosti v tomto světě. Přitom však neplatí, že jsme-li otevření, čeká nás zde jen utrpení, zatímco radost zakusíme jednou až tam. Snad jsme všichni už nějak prožili, většinou ve zlomku sekundy, i v tom nejtěžším utrpení náhlou úlevu, posilu či radost. Ne příčinou vyřešení situace (to je něco jiného), nýbrž v důsledku náhlého poznání, že nejsme sami. Naděje na štěstí ve věčnosti musí přece nějak prosvítit i mé bytí tady. Je to radost v slzách a slzy v radosti.

Další blahoslavenství se týká tichých, neboť dostanou zemi za dědictví. Kdo jsou tiší?

V textu jsou bezprostředně spojeni s chudými v duchu, a to do té míry, že lze tyto termíny pokládat téměř za synonyma. Český překlad „tiší“, který má i Kralická bible, je v porovnání s originálem

i překlady do jiných jazyků velmi zúžený. Řecké slovo *πραεις* se většinou překládá „mírní, dobrotiví, laskaví, krotcí“ (ve spojení „krotká ovečka“), ba dokonce „jemní“ (jako pravý gentleman). Jde tedy o postoj těch, kdo mají vnitřní pokoj, nejsou agresivní, přejí druhým dobré, neprosazují sebe. Tichost je praktickým výrazem jejich nitra. Ti, kdo jsou tiší, očekávají, že do jejich života mohou promluvit okolnosti, další lidé a Bůh, a těší se na to. Když takové promluvení zaslechnou, nejprve o něm uvažují v srdci, poctivě je zpracují a nechají je uzrát, a výsledkem pak je, že se spíš dají slovu k dispozici, než by stříleli od boku. V první řadě tedy nejde o faktické mlčení, ale o způsob vnímání reality, o vnitřní nastavení člověka. Schopnost zmlknout svědčí o víře v to, že tento svět má v rukou někdo jiný, takže když ztichnu já, nenastane kolaps ani katastrofa. Tiší lidé věří, že život jim má co říci, ne že oni ho musí k něčemu přemlouvat. Věřící, že se ještě mají co dovědět, protože stále neslyšeli všechno. A pak jsou to i ti, kteří dokáží žasnout, protože vědí, že když člověk vidí a zažije něco velkého, měl by si dát ruku na ústa. Víím, že dnes se i mimo náboženské prostředí hodně propagují techniky ztišení, mlčení a kontemplace, avšak nejsem si jist, že tudy vede cesta ke skutečnému biblickému mlčení. To se totiž nedá naučit pomocí techniky, nýbrž je výsledkem obrácení pozornosti ke Slovu, k Bohu a ke světu. Je výsledkem velkorysé nabídky prostoru k tomu, aby se věci mohly dít.

Mlčet je ovšem velmi obtížné, protože svět nás velmi často zneklidní. Maďarský spisovatel Sándor Márai nazval svou vzpomínkovou knihu příznačně: *Chtěl jsem mlčet. A nemohl*. Když vzpomíná na březen 1938, kdy němečtí nacisté obsadili Rakousko a hitlerovský režim byl najednou několik kilometrů od Budapešti, s úžasem konstatuje, že s myšlenkami nacionálního socialismu náhle sympatizovala valná většina maďarské měšťanské vrstvy. Márai vzpomíná na své pocity z té doby a vypráví, jak se před jeho očima měnila maďarská společnost. Za pár let poté z předválečné aristokratické Budapešti nezůstal kámen na kameni. Obyvatelé se proměnili, stali se surovými, hrubými a nepokrytě antisemit-skými. Jak lze v takové době a v takové situaci zůstat tichý? Zvlášť

když kolem mě mizí lidé, moji přátelé jsou vražděni v plynových komorách a má země se podílí na totální a kruté válce?

V takové situaci bych nikdy tichý zůstat neměl. A už vůbec bych si neměl brát do úst k omluvě své pasivity Boha s tím, že to přenechávám jemu. Jenomže abych dokázal v pravý čas jasně promluvit, potřebuji mít „namlčeno“ z dob minulých, potřebuji mít nitro tiché a úrodné, a především potřebuji být schopen rozlišování. Proto musím mít i „naposloucháno“ ze zkušeností jiných, včetně těch z jiné tradice. Pak mohu a musím promluvit. Pokud však budu mluvit pořád, budu svým mluvením jen přehlušovat to, co se děje. Moje mnohmluvnost se pak stane alibistickým křovím pro zakrytí všech možných zločinů. Mám teď na mysli všelijaké to rozdmýchávání neklidu, šíření falešných zpráv, znepokojování, zneklidňování, pouštění slov do éteru, šíření spikleneckých teorií, což je vše tak živé i v české společnosti, a často, bohužel, i v církvi. Taková mnohmluvnost nemá za cíl říct něco podstatného. Naopak, pouze blokuje jednoduché, ale hluboké, pravdivé a život dávající moudré slovo. Takže být tichými vůbec neznamená, že v situacích, o nichž mluvíš, máme mlčet. Mnoho křesťanů nám v tom může být příkladem, řada jiných naopak ostudně selhala. Ježíš spoustu skutečností ze své současnosti nekomentoval. Většinou si nechával čas, aby pak jasně, pevně a přitom laskavě promluvil. Mimochodem laskavost vůbec neubírá sílu hluboké argumentaci, ale je spíš projevem vnitřní jistoty a také úcty k sobě i k druhému.

Po přečtení knihy Timothyho Snydera *Cesta k nesvobodě* si představuji, že by těmi příštími „židy“ mohli být homosexuálové. Co myslíš, byla by církev schopna se za tyto lidi brát, když se dnes vůči nim vlastně stále vymezuje?

Jakmile se církev ústy některých svých představitelů k něčemu vyslovuje, často si sarkasticky říkám, že by se raději ozývat vůbec neměla. My se přece nemusíme vyjadřovat ke všemu – ke každému uměleckému dílu či k aktuální otázce, protože mnohem výmluvnější je někdy mlčet anebo hovořit o podstatném. Jsem si vědom toho, že tahle má slova trochu zavánějí rezignací, protože se už předem bojím, co budou někteří představitelé církve zase říkat.

Kéž bychom mohli očekávat i slova moudrá! Vždyť křesťané mají mnoho co říci, pokud však svůj zájem nezúží jen na několik témat, která stále dokola vytahují, až je nakonec úplně zdiskreditují.

Dotkl ses postoje křesťanů k nějaké menšině. Zde je třeba připomenout, co všechno udělala křesťanská civilizace pro tzv. lidskoprávní otázku, byť tento pojem je až moderní. Není to náhoda, že největší podíl svobody mají lidé v těch zemích, v nichž je křesťanství po tisíciletí doma. Koncept svobody a rovnosti lidí je plodem židovské a křesťanské tradice, byť si to dnes mnozí lidé neuvědomují. Pro práva menšin se nenašlo lepší historické prostředí a atmosféra, než je autenticky žité křesťanství. Zdůrazňuji to „autenticky“, protože to se vždy nekryje s aktuálními postoji křesťanů. Problém totiž vznikne vždy, když se křesťané spojí s ďáblem, tedy s různými populismy, s nacionalismem a dalšími nelidskými ideologiemi. Další problém nastává, když má křesťanství pocit, že se musí za každou cenu někomu bránit. Důsledkem totiž je, že se snaží politicky „připojistit“ a většinou se brzy ideologizuje. Tento proces se děje i dnes, kdy se leckdo snaží z křesťanství udělat ideologii ve službách politických, nacionalistických, europocentrických a kdoví jakých zájmů. K tomu samozřejmě potřebuje odpůrce. A když sleduji, koho si tito ideologové za odpůrce volí, začínám se obávat, zda by se v případě potřeby křesťané, včetně biskupů, většinově dokázali za tyto ostrakizované a odstrkované lidi postavit, zvláště pokud by jimi byli např. příslušníci sexuální menšiny. V takovém případě hrozí, že by raději nasadili nějaký pseudomorální filtr, v jehož důsledku by se pronásledovaných nezastali. U mnoha křesťanů by se v takovém případě objevilo zlo, jaké známe z vývoje náboženství (např. zdůvodnění antisemitismu poukazem na to, že Židé ukřižovali Spasitele), a nikoliv to dobré z podstaty křesťanství. Jinými slovy se obávám toho, zda by se strach a pocit, že si musíme dokázat platnost svých hodnot za každou cenu, nakonec nestaly zdůvodněním postoje, v jehož důsledku bychom obětovali konkrétní skupinu lidí, která nežije podle našich představ. Naštěstí zde stále máme velký korektiv, kterým je Bible a sám Ježíš. V naší době je zde navíc i podivuhodný příklad moudrého stáří v osobě papeže Františka.

Já si vlastně neumím představit, že by církev ve své většině, chce-li být autentická a naslouchá-li Božímu slovu, mohla mlčet k pronásledování jakéhokoli člověka kvůli pohlaví, sexuální orientaci, barvě pleti či náboženství. Církev musí hájit svobodu svědomí a důstojnost jakéhokoli člověka. Přitom musí lidem ponechat možnost, aby si o svém životě rozhodovali oni sami podle svého nejlepšího svědomí. Samozřejmě se všemi důsledky. Církev má být, už proto, že je ze své podstaty univerzální, ve svých názorech vždycky pluralitní. Přitom však má jasný korektiv v osobě Ježíše, který miluje každého člověka a hledí přitom na jeho srdce, na jeho možnosti a úmysly. A tak jsem třeba nikdy nechápal, jak mohou křesťané současně číst evangelium, a přitom odmítat pomoc uprchlíkům. Nechci samozřejmě zjednodušovat obtížnost konkrétních situací a jejich řešení, nicméně i při vši složitosti řešení zde jde podle mne o zásadní volbu.

Proč dostanou tiší za dědictví zemi?

Zde hraje roli obraz zaslíbené země, která se často zdála vyvolenému národu tak vzdálená a nedostupná. Oddělovala jej od ní jejich netrpělivost na cestě pouští, reptání a opakované odpadnutí od Boha. Jenomže bez vztahu k Bohu bude tzv. zaslíbená země jen chudým cípem půdy, protože zaslíbená, svobodná a oplývající dary pro život je právě a jen ve vztahu k Bohu. V blahoslavenství jde o dědictví. A od toho člověka může oddělit jeho hrabivost, agresivní vykořisťování země a odírání chudých. Hrabivý člověk nikdy nebude moci pokojně spočinout v žádném dědictví. Agrese, sebeprosazování, manipulace přírodou a lidmi totiž nejsou dobrou kvalifikací pro dobré spravování dědictví. Věčnost, tedy ona definitivní „země“, je jakýmsi pokojným, velebným a vnitřně bohatým stavem lásky, v němž mohou přebývat jen ti, kdo dokázali spočinout v Bohu a v sobě.

Dotkněme se ještě blahoslavenství, které říká: „Blaze těm, kdo hladovějí a žízní po spravedlnosti, neboť oni budou nasyceni.“ Slovo spravedlnost je ve Starém zákoně frekventované, protože označuje to, o co na tomto světě jde. Jak bys je vysvětlil?

„Jako v nebi, tak i na zemi.“ Jde o to proměňovat tuto zem v místo, kde člověk bude člověku bližním a zemi bude spravovat jako moudrý správce. Nejde o to, abychom lidskými prostředky vytvořili Boží království. To je dábelké pokušení. Naplněním Boží spravedlnosti je přece Ježíš. On je dokonalým ztělesněním Boží věrnosti a lásky ke každému člověku a angažováním se Boha ve prospěch utlačených. Zároveň je v něm uznání Boha jako Boha. To je základ spravedlnosti: každému, co jeho jest. Touha po spravedlnosti je podílem na Boží touze dávat se každému člověku, dokonce každému tvoru. Toužíme-li po spravedlnosti, vycházíme ze sebe a zajímáme se o druhé. Současně uznáváme, že nemůžeme být šťastni na něčí úkor. V dějinách byla tato touha velkou hybnou silou. Víme, že často byla naplňována bez Boha a pak se obrátila proti lidem. Myslím si, že je vlastně normální, je-li křesťan nějakým způsobem levicový, platí-li vůbec ještě takovéto dělení, že musí být pobouřen nespravedlivou nerovností mezi lidmi a musí s ní chtít něco dělat, a to nejen jako jedinec, ale i na úrovni komunit, státu, nadnárodních organizací. Jde o nerovnosti ekonomické, nerovnosti v přístupu ke vzdělání, ke zdravotní péči, k přírodním zdrojům, nerovnosti genderové aj. Podle mne není možno věrohodně kázat evangelium bez sociální, ekologické a lidskoprávní angažovanosti. Evangelium nemůže být užíváno na obranu diktatur, které hájí status quo. Na rozdíl od marxismu a jiných ideologií má evangelium mnohem více zdravých možností, jak se zastávat důstojnosti každého člověka. Mám velkou radost z mnoha mladých lidí, kterým to vše není lhostejné. Jistě, chybí jim zkušenost, jsou jednostranní, ale o něco usilují. Neměli bychom je jen se shovívavým úsměvem pozorovat, ale měli bychom jim fandit, pomoci, volit je. Stejně tak mám radost z řady nevládních a lidskoprávních organizací. S těmi bychom měli v církvi spolupracovat, ne se zdrhnout na rozdílech v nějakém bodu morálního učení.

Mám pocit, že to úzce souvisí se svobodou.

Člověk, který je vnitřně svobodný, svobodný „od“ a svobodný „k“, musí toužit po spravedlnosti. Jsem-li svobodný, jsem především svobodný od manipulativního a majetnického vztahu ke

světu. Navíc jsem svobodný od falešné sebelásky, protože vím, že se můžu rozvíjet jen tehdy, když se bude rozvíjet druhý. Spravedlnost je stav, který není vynucen, nýbrž je nastolen láskou. Ta je však možná jen ve svobodě. V blahoslavenství, o němž se bavíme, je krásné, že ti, kdo hladovějí a žízňají po spravedlnosti, budou nasyceni. Říkám si, že bych tomu chtěl věřit. A docházím k přesvědčení, že pokud je Bůh nejvyšší spravedlivý, může mou touhu po spravedlnosti naplnit pouze on. Ne něčím, ale sebou. On, jenž byl pro nás učiněn chudým, vstoupí do každého nedostatku, zaplní každé údolí a propast. Tak to oznamují útěšné vize proroků. Domnívám se, že sem patří i Ježíšovo přání (a oznámení) pokoje, který převyšuje svět. Naplnění bude prýštit ze živého pramene, nepůjde o nějaké stojaté naplnění.

Je zde však i určitá hrozba: Pokud nám zde na zemi nevadila nespravedlnost, nerovnost a bída, může se stát, že naše srdce bude na tak velký pokoj malé. Je to tak vždy: když ho chceme omezit, zavíráme ho před plností. Každé vydělování a odmítání někoho omezuje naše srdce, ať už je to odmítání jinak smýšlejících, jinak žijících, přistěhovalců, příslušníků jiných národů, homosexuálů atd. Srdce se pak vyčerpá obranou, hněvem a přesvědčováním – a pokoj je pryč.

Poslední blahoslavenství, kterým se budeme zabýval, by někdo mohl stavět do kontrastu s tím předchozím: „Blaze milosrdným, neboť oni dojdou milosrdenství.“ Vzpomínám si, že když jsem natáčel rozhovory s Ladislavem Heryánem, zarazilo mě jeho tvrzení, že Bůh je buď spravedlivý, nebo milosrdný. Když teď však promýšlíme blahoslavenství, už se mi nezdá, že to jde proti sobě.

Určitě to nejde proti sobě – a v tom je možná větší pohoršení než v příkazech lásky k nepřítelům, nekonečného odpuštění a dalších pokynech, které budou následovat. To, co je v našem myšlení odděleno, jde u Boha klidně ruku v ruce. Odděleně to vidíme jen my. Ta vnitřní jednota v rozmanitosti, nevydělující rozdílnost, jak ji tušíme v Trojici, se dějinně uskutečňuje v jednotě Ježíšova života. Byl zcela konzistentní, a přece složený z toho, co lidé pokládají za neslučitelné, až po vztah smrti a života. Takže „buď – anebo“

je lidský modus. Bible často vybízí člověka k volbě: vyber si život, nebo smrt. Jenomže Bůh sám nevolí „buď – anebo“, protože on je plností lásky. Oddělení, které zná i Písmo např. v obrazu konečného soudu, není rozdělení v Bohu, ale naše oddělení od Boha. Takže ta zásadní volba je: s Bohem, nebo bez něj. Nemusí to být vyjádřeno takto explicitně. Většinou jde o to, zda jedním, jako by život stál na mně, jako bych se o sebe musel postarat sám, jako bych kladl sám sebe za základ, anebo žiji v dialogu, v zodpovědném rozlišování potřeb druhých a v starosti o bližní. Dá se to vyjádřit i jinak: zda děkuji a prosím.

To své „buď – anebo“ nesmíme prostřednictvím lidských předpisů vnucovat Bohu. Volba Boha s sebou nese možnost velké rozmanitosti v konkrétních životních volbách a dává nám úžasnou svobodu. Pak ovšem může být vylučování kohokoli výrazem hříšného zjednodušování. Známe to ze života církve: buď svátostné manželství, nebo nebude křest; buď po rozpadlém vztahu celibát, nebo nebude eucharistie. To je lidský pohled, který redukuje život člověka na dva póly: buď spravedlnost, nebo milosrdenství. Jenomže co je to pak za milosrdenství? Žiji-li spořádaně, pak si tu Boží lásku nakonec zasloužím? V takovém začarovaném kruhu ovšem milosrdenství zažít nemohu a nemohu je dát ani nikomu dalšímu.

Téma milosrdenství se bude objevovat v Kázání na hoře znovu a znovu. Proč?

Matoušovo evangelium je psáno v židovském prostředí a je poučeno židovstvím, a proto ví, že milosrdenství je jedním z ústředních témat židovských Písem. Ježíšova novost je však v odhalení, že Boží milosrdenství se ztělesnilo v něm samém, že se v něm stalo plně možným. Projevuje se to ve všem, co se kolem Ježíše odehrávalo: v uzdravování, v obracení hříšníků i v odpouštění hříchů. Boží milosrdenství navíc člověka zavazuje k proměně. Je to stejné, jako když se zamilujeme. Láska nás vede k proměně, a to velmi naléhavě. Kdo tedy má strach, že milosrdenství nějak brání spravedlnosti, může být klidný, protože milosrdenství se neslučuje s laxností. Pokud však člověk nemiluje druhého, není mu pomoci.

Kdo je ještě blahoslavený

Zopakujme si: Kdo je blahoslavený?

Blahoslavený znamená šťastný, a to ve smyslu naplněného života. My různá blahoslavenství známe i ze židovských spisů, kde jsou vyjádřením radosti nad stavem člověka, v němž má Bůh zalíbení. V Ježíšově případě k tomu přistupuje ještě moc jeho slova, které takový stav nejen konstatuje, ale zároveň jej i nastoluje. Když řeknu druhému člověku: „Mám tě rád,“ není to pouhé konstatování, ale výraz samotné lásky, který současně lásku vzbuzuje.

Proč Ježíš začíná své kázání slovy „Blaze těm, kteří...“?

Horské kázání popisuje život Ježíšových následovníků, čili přichází s nároky. Jenomže v Božím království to není tak, že člověk nejprve splní, co se po něm chce, a teprve potom zažije radost a blaženost. Na prvním místě je jistota, že jsme dětmi království, a teprve z tohoto vědomí plyne radost a dobré ovoce života. Proto Ježíš na počátku svého kázání nelíčí cílový stav, nýbrž výchozí pozici. Říká: „Jste milovaní a přijatí. Bůh sdílí vaši bolest nad stavem světa a doprovází vás.“ Je dobré si uvědomit, že tato velká řeč je samozřejmě redakčně sestavená. Je to tedy záměr, že na jejím počátku je nám jakoby darováno vidění Boží: Takto Bůh vidí svět. V životě jde vlastně vždy o to, zda podlehneme pokušení vidět věci jen z pohledu toho, co je ve světě možné, únosné a přijatelné, anebo zda se budeme ptát, jak ty skutečnosti vidí Bůh. Je to tak, jako bychom si měli zvykat na nové oči, kterými se musíme naučit vidět. Problém nespočívá v tom, zda je máme, nýbrž zda je používáme. Bez milosti a bez blahoslavení budeme vše vidět postaru a často nás ani nenapadne, že to, co vidíme, není vše; že to není úplné.

Kázání na hoře bývá interpretováno jako jakási Ježíšova programová řeč. Podle toho, jak je pojmáš ty, jde však spíš o pohled dovnitř toho, co se svými následovníky dělá Hospodin.

Ježíš nemá žádný program. Přinejmenším ne program převoditelný na soustavu naučení nebo návod. Svou etikou se shoduje s některými proudy tehdejšího židovství. Jeho učení tedy není nové, nový je on sám, živý Bůh přítomný ve světě. Jeho programem, lze-li vůbec o něčem takovém mluvit, je plnit Otcovu vůli. Proto je možno za jeho případné „programové prohlášení“ (zůstaneme-li s vědomím vši nepřesnosti u slova „program“) pokládat evangelium, radostnou zprávu o tom, že se přiblížilo Boží království. K tomu patří i odhalování toho, jaký má příchod Božího království pro člověka důsledky. Obrácení lidí je motivováno právě touto zvěstí o příchodu něčeho nového. Odtud mají také vyvěrat změny v jejich životech, protože už tady na zemi mají žít jako občané království Božího.

Zjevením Božího království je Ježíš sám. Je možno říci, že jeho život je prvním naplněním požadavků vyslovených v Kázání na hoře?

Přesně tak to je a prostřednictvím účasti na jeho životě můžeme podobné kvality života zakoušet i my. Jak může mít člověk na Ježíšově životě podíl? Začíná to uvěřením a křtem, a následně můžeme tento život uskutečňovat díky darům Ducha svatého. Důležité však je pořadí: Nejprve je třeba poslouchat Ježíše, kterého musíme přijmout; ne jen jeho slova, nýbrž jeho samého. Skrze život ve společenství církve a prostřednictvím svátostí máme na jeho životě účast. Toto vše ústí do stavu, kdy náš život nese ovoce. Horské kázání tedy není v první řadě úkol, nýbrž je to vyhlášení toho, čeho je možno dosáhnout, kam je možno v životě dojít. V praktickém konání tam samozřejmě spousta „úkolů“ je, ale ty já chápu jako instrukci: „Zkus to takhle, jinak, než sis doposud myslel a než to dělali všichni. Možná, že až tak začneš konat, zjistíš, že to jde.“ Příklady máme v moha biblických příbězích. Teprve když se Abraham vydal na cestu, zažíval pravdivost Božích příslibů. Stejně tak Mojžíš, který teprve když došel na okraj zaslíbené země, viděl na vlastní oči, že to všechno, co se stalo, byl opravdu Boží plán. Známe

to i z evangelií: Teprve když se malomocní vydali na cestu od Ježíše zpět ke svému životu, byli uzdraveni.

Proč nacházíme tak důležité kázání právě a jen v Matoušově evangeliu, které je jakousi interpretací židovství určené židokřesťanům?

Právě křesťanům ze židovství má tento text ukázat, že to, s čím Ježíš přišel, není v rozporu s tím, čemu věřili. Měli poznat, že Ježíš zviditelňuje a naplňuje proud, který už v židovství byl přítomen. Je to tradice chudých věrných, tradice trpícího služebníka a Boha, který stojí za svým lidem. Z tohoto pramene tryská i Ježíšův život a plně vyjevuje, co bylo ve starozákonních textech pouze naznačeno.

V předcházejících úvahách jsme skončili 7. veršem 5. kapitoly, takže teď je před námi blahoslavenství zapsané ve verši osmém: „Blaze těm, kdo mají čisté srdce, neboť oni uzří Boha.“ Jak mohu uzříť Boha?

Podle Tóry člověk, který uzří Boha, umírá. Někdo by mohl říci, že Ježíš myslí svá slova metaforicky nebo obrazně, ale asi tomu tak není. Podle mě chce říci, že Boha není možno zpřístupnit ani smysly, ani rozumem a ani žádným prožitkem. Slova „uzříť Boha“ však nejsou jen opisem nějakého jeho „stopování“ ve stvoření či v tradici. Myslím, že jde o skutečné zakoušení jeho samého jako smyslu, jako plné přítomnosti a pokoje. Neděje se tak subjektivním pocitem vyvěrajícím zevnitř člověka, nýbrž spíš tak, že člověk je pohlcen životem, který do něj proudí a nese jej. Tato zkušenost se těžko slovy vyjadřuje. Mohu tedy nabídnout jen svou zkušenost. Obvykle v takových chvílích vím, že nejsem sám a že vše má smysl.

Co znamená pojem „srdce“?

Toto slovo patří mezi ta, jež musíme nejprve očistit od jakéhokoliv sentimentálního zúžení na dojmavé emoce. Biblicky vzato se jedná o to nejhlubší místo v nás, o jakýsi střed naší bytosti. Je to právě to místo, kde člověk přijímá svou podobu od Boha. Jedná se tedy o receptivní orgán. Znamená to, že mluvíme-li o čistotě srdce, nemusíme se s narcistickou sebestředností zabývat svými pocity

a myšlenkami, nýbrž spíš se máme zaměřit na setkání s Bohem. Srdce je to místo, kde se toto setkání odehrává.

Jak lze srdce očistit?

Předně je nezbytné očistit paměť od zapomnění Boha, pak musíme očistit vůli od prosazování sebe, dále je nezbytné očistit rozum od pokušení vykládat svět jen ze sebe a podle sebe. Nesmíme však zapomenout ani na očištění svých citů od vši hysterie, sebelítosti a podobných patologií. V neposlední řadě je třeba očistit i jazyk od manipulace, vulgarity a zjednodušování. Svě vidění srdcem osvědčíme posléze tím, že ve víře rozpoznáme Boha v Ježíši ukřižovaném a také v druhém člověku.

Když v 15. kapitole Matoušova evangelia Ježíš vysvětluje, co je čisté a co nečisté, charakterizuje lidské srdce takto: „*Neboť ze srdce vycházejí špatné myšlenky, vraždy, cizoložství, smilství, loupeže, křivá svědectví, urážky. To jsou věci, které člověka znesvěcují; ale jíst neomytýma rukama člověka neznesvěcuje.*“ (Mt 15, 19–20) Ježíš v těch slovech ukazuje na lidské srdce jako na zdroj všeho zla. Je tedy vůbec možno mít srdce čisté?

Je to možné. V těch slovech, která cituješ, je popsána zkušenost s nevykoupeným a nečistým srdcem. V tom tkví příčina tragiky Ježíšova příběhu: v konfrontaci toho nejčistšího srdce, srdce samého Boha (pozor, právě proto je to srdce nejjednodušší) se záludností a lstivostí komplikovaného srdce lidského. Podobný motiv se objevuje mnohokrát i ve světové literatuře, kdy je někdo čistý, v pohledu světa naivní, nezkušený a neprotřelý konfrontován s lstí a rafinovaností. Vzpomeňme třeba na Dostojevského Myškina nebo na mnohé hrdiny Dickensovy. Ježíš sice popisuje stav současný, ale ne původní. Kdybychom chtěli na takové neočištěné srdce vrstvit vnější projevy čistoty, stane se i to dobré tmou. Ten pohyb musí vzejít zevnitř: od lítosti, zamyšlení se nad sebou, rozpomenutí se na dobré skutky Boha a lidí v mém životě – neboli jednoduše řečeno: od obrácení. Teprve obrácený člověk může být posilován podněty zvnějšku, protože vlastně až tehdy bude schopen nechat na sebe svět působit, nechat se jím oslovit. Platí zde přísloví: „Jak se do lesa